

Posudek na práci Mgr. Jiřího Studeného *Dramata jazyka. Teorie literatury a praxe tvůrčího psaní*.

Doc. PhDr. Tomáš Kubíček, PhD.

Práce Mgr. Jiřího Studeného, vznikající na pomezí teorie literatury a metodologie směřované k výuce tvůrčího psaní, je vedena otázkou, jak je možné využít teoretické návrhy zabývající se literaturou (ale i širěji vymezenou literární kulturou) pro výukovou praxi. Odkazuje přitom na metodologické texty Z. Kožmína a Z. Fischera, které se pro něj stávají kriticky zhodnocovaným východiskem, a zamýšlí jejich úhel pohledu rozšířit nejenom o praktickou reflexi procesu výuky, ale i o velkoryseji založený kulturní náhled, který má nasvítit tvůrčí psaní jako zvláštní způsob (kreativního, ovšem nesebestředného) myšlení o textu. Svou prací vlastně definuje výukový proces tvůrčího psaní na pomezí celé řady disciplín, které metaforicky zve na symposium o podstatě a o možnostech výuky procesu kreativní tvorby. Můžeme se tu tak setkat s odkazy na pražský strukturalismus, na teorii dramatické výchovy, obecnou sémantiku s aspektem na pragmatiku, naratologii, rétoriku a stranou nezůstávají návrhy kognitivní vědy, psychologie, neuropsychologie, ale ani obecného či ženského lékařství (jeho filozofujícího aspektu). Jako leitmotiv na pozadí všech těchto přístupů se potom ozývá zenová filozofie tvorby, k níž především se autor uchyluje pro zobecňující návrhy a klíčové reformulace.

Na první pohled působí práce přehledným dojmem a zajištěna širokou znalostí literatury. Postupně se však nemůžeme ubránit dojmu příliš rychlého pohybu přes hranice všech uvedených disciplín a typů myšlení. Přitom tento pohyb se ukazuje jako spíše asociativní; jeho východiskem se stávají příbuzné motivy či myšlenky, které jsou s to odvést pozornost píšícího na dlouhé a různosměrné noetické vycházky. Paradoxně však tento krouživý pohyb nesměruje do hloubky, ale častěji zůstává na povrchu podobností. To nezřídka dokládají i zvolené citace, které často jen banalizují některé navržené zjištění, někdy rozmělnují, jindy metaforizují, většinou však odvádějí pozornost od původního tématu či představují můstek k nově objevenému tématu či motivu, jenž zase na chvíli strhne plnou pozornost píšící mysli. Navyklym stylovým způsobem je naddimenzování sdělení účelovou výrazovou složitostí, za níž se však ukrývá poměrně jednoduché a nepřekvapivé tvrzení: „**V praxi tvůrčího psaní musíme literárním strukturám rozumět, protože na nich záleží výsledek literární tvořivosti, kterou samy průběžně determinují a spontánně regulují.** Samoorganizaci jakéhokoliv typu považujeme za samu sebe strukturující, sebereflektující kontextualitu. Jako taková může fungovat pouze v prostředí všeobecné souvislosti a vzájemné závislosti nepřeberné a nepřehlédnutelné řady nejrůzněji propojených a propletených, podporujících se a omezujících, vymezujících systémů či systémových struktur. Počátkem každé funkční samoorganizace proto musí být tradice neboli paměť systému, kterou v oblasti literárních žánrů reprezentují aktuální žánrové formy příslušné kultury. Na stáří a původu konkrétního aktualizovaného žánru přitom nezáleží, pokud je v rámci literárního procesu někým aktualizován, stává se integrální součástí aktuální literární kultury.“ (66)

Jeho teoretické psaní, spoléhající na metafory, jež však právě mají tendenci rozbít autorovu pozornost – ať už směrem k autoritám, které mají za úkol dosvědčit jejich platnost, či směrem k dalším metaforám – a strhávat ji stranou zřetelně koncipovaného a systematizovaného výkladu, jsou současně prokládány osobními postřehy vycházejícími z pedagogické praxe. A právě v tomto prostoru textu spatřuji jeho oprávněný přínos. Tam někde se rodí jeho skutečná reflexivita, ba kritická reflexivita. Ve chvíli kdy se obrací zpět k procesu výuky tvůrčího psaní. Zde se autor ukazuje jak didaktik, zodpovědně analyzující metody, které pro výuku používá, tvárně je přitom rozvíjí a úspěšně se pokouší o jejich reflexi. V těchto částech se mi

konečně vyjevuje, proč autor chce, aby výuka tvůrčího psaní byla nejenom způsobem kreativní sebereflexe, ale na vyšší úrovni projektovaným typem kritického myšlení o textu, které se svou povahou přiblíží k prostoru pragmaticky (rétoricky) založené literární teorie.

I proto spíše než teoretický rozměr textu oceňuji jeho rozměr reflexivně didaktický, v němž se uvažuje tvůrčí psaní jako metoda výuky a psaní jako tvůrčí proces. Práce totiž není ve vlastním slova smyslu teoretická, ale spíše „teoretizující“ didaktické postupy jazykem kódovaným v teoretickém diskurzu, nejčastěji v diskurzu sémantiky. Příznačná je pro mě pasáž navrhuující „síťové vlastnosti textu“, která z teoretického pohledu pouze jinými slovy opakuje, co už jasně vyslovila sémantika (mj. sémantika Pražské školy). Druhá část posledního paragrafu však již prověřené teze stáhne zpět k reflexi metody vedení výuky tvůrčího psaní, a tím je našťastí nalezeno potřebné ukotvení. I proto například roztěkanou (k asociativním výletům svádějící) metaforičnost oceňuji tam, kde se ukazuje jako zdroj motivace adepta tvůrčího psaní – s účelem ozvláštnit akt psaní v kultuře, která trpí nadprodukcí textů a znovu pro něj obnovit možnost tvorby: ...přivést adepty tvůrčího psaní k vědomí, že i ten nejkratší a nejbanálnější text naléhavě potřebuje pro svou smysluplnou existenci životadárnou dávku našeho kreativního tepla, živelnou energii spontánní imaginace, protože jinak se změní v kus mrazivého komunikačního ledu“ (94), a to navzdory zřetelné banálnosti zvolené (vlastně na autoritu Mc Luhana se odvolávající) metafory.

Velmi dobře strukturovaný a z didaktického pohledu cenný považuji předložený text tam, kde si tento přístup vynucuje sama metoda, kterou se autor rozhodl pro svůj pedagogický záměr použít. Kapitola o naratologii pak autora vede k jasné precizaci postupů výuky tvůrčího psaní ve vztahu k použitým/dostupným technikám, neboť mu sám obor dává k dispozici instrumentář, který mu takto modelovanou pozornost umožňuje ba ji vyžaduje. Autorovo puzení k metaforizaci výkladu si však i v tuto chvíli dokáže najít svůj prostor a samotný konec kapitoly o nástrojích je opět rozmělněn metaforou, která jen již po několikáté, ovšem jiným slovníkem, zopakuje potřebu tvořivého prvku, který je pojímán jako nahodilost překračující autorský záměr (což se mi ovšem nezdá jako dostatečná charakteristika autorského tvůrčího gesta, v němž dochází – řečeno slovníkem strukturalistů – k prolnutí tradice a tendence, k ozvláštnění, k individualizaci struktury).

Na teoretické rovině je třeba rovněž dodat, že finální návrh organizace kreativního modelu praxe tvůrčího psaní: inspirace, verbalizace, rétorizace, který má nahradit v úvodu citovaný model: inspirace, organizace, strukturace, ve mně vzbuzuje několik otázek: 1) nejsou součástí verbalizace (výběru) i rétorické postupy ukazující na principy zhodnocení (ve smyslu přidělení „hodnoty“)? Lze potom vyčlenit oblast rétorickou takto samostatně a nahradit jí původní pojem strukturace?

2) nevyjadřuje starší pojem strukturace více zřetelněji textovou i mimotextovou aktivitu, k níž v této fázi dochází a již text ve prospěch významu/sdělení aktualizuje kontext?

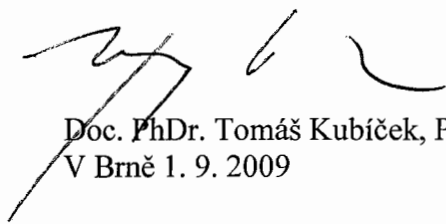
3) Jak nenahraditelný byl pro psaný text přístup inspirovaný zenovou filozofií tvorby? Je jeho organickou součástí, která „posouvá text dopředu“, nebo jde jen o paralelní, vyjevující se způsob transpozice shodných myšlenek?

Především teoretické (či obecně kulturologické) části práce mne nutí k otázce, zda bylo třeba vykonat tolik argumentační práce (často jen opakující totožná tvrzení v žargonech různých disciplín), aby se ověřil výrok, který lze téměř považovat (ve vztahu ke stavu poznání) za samozřejmý: Například: Text vzniká v prostředí jiných textů, které ovlivňují jeho podobu a je tedy se třeba kriticky rozpoznat prostředí (jako vliv)/resp. tradici, v němž/resp. v níž text vzniká. Což v případě předložené práce není teze východisková, ale teze, která potvrzuje předchozí argumentaci. Podobného charakteru je i tvrzení, že psaní je současně podmíněným způsobem výrazu i „vzpourou“ proti podmiňujícím konvencím. Je pak potřebné pro zdůraznění nutnosti pojetí a modelace tvorby jako spontánního aktu (na pozadí přístupů

zdůrazňujících normativnost) argumentovat porodnickou literaturou obhajující humanizaci a feminizaci porodu?

Předchozí problémové oblasti by však neměly vést k negativnímu hodnocení práce jako celku. Soustředil jsem se totiž spíše na momenty, kterým by podle mého názoru měl autor věnovat zevrubnější pozornost při dalším promýšlení tématu. Ještě stále totiž v textu zůstává silný a konzistentní proud myšlenek, které jsou s to proces celkového posouzení práce pozitivně ovlivnit.

Nebýt proto rozměru souvislé (a tento výraz zdůrazňuji, neboť je pro mé rozhodnutí nejdůležitější) reflexe procesu a způsobu výuky tvůrčího psaní, hrozilo by, že se předložená práce dostane do prostoru, kde bychom se mohli odvolat na autorem citovaný výrok Rolanda Barthesa: „Obsahově plytký text tak může získat nemalé množství kritických bodů za řemeslné provedení.“ (85) Vršení teoretických postulátů, jejichž charakter přitom hrozí banalizovat text, však v tomto prostoru zhodnocované empirie nachází pevný bod, který má schopnost přeskupit jeho ocenění. I proto souhlasím a doporučuji, aby práce byla přijata k obhajobě.

Doc. PhDr. Tomáš Kubíček, PhD.
V Brně 1. 9. 2009